

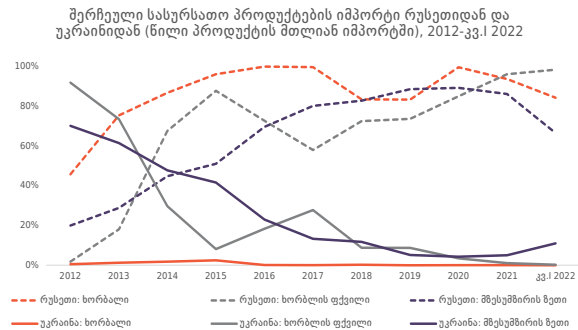

PMRC მტკიცედ დგას უკრაინის გვერდით, მხარს უჭერს მის სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას და გმობს რუსეთის მიმდინარე სამხედრო აგრესიას. ამ მიმდინარე, ჩვენ, რა თქმა უნდა, შევიწინააღმდეგებთ ჩვენს მრავალწლიან ვალდებულებას მხარი დავუჭირებთ უკრაინის დემოკრატიულ პროგრესს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ომის ყველაზე დამანგრეველი შედეგი უკრაინის პუმანიტარული კატასტროფაა, მნიშვნელოვანია ამ ომის შედეგების განხილვა გლობალურ ჭრილში. ამ გამოცემაში განვიხილავთ საქართველოს სასურსათო და ენერგეტიკული უსაფრთხოების საფრთხეებს რუსეთ-უკრაინის ომის ფონზე.

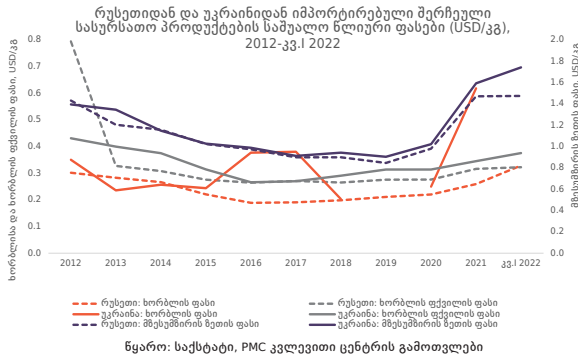
გლობალურ სასურსათო ბაზარზე რუსეთი და უკრაინა გამორჩეული მოთამაშეები არიან. კერძოდ, 2021 წელს ხორბლის ექსპორტი რუსეთიდან და უკრაინიდან ხორბლის გლობალური ექსპორტის 30%-ს შეადგენდა. გარდა ამისა, 2021 წელს ორივე ქვეყნიდან მთლიანი ექსპორტი წარმოადგენდა მზესუმზირის ზეთის გლობალური მიწოდების 55%-ს¹. ენერგეტიკული უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, რუსეთი პირველ ადგილზეა, როგორც ნავთობის უმსხვილესი ექსპორტიორი, რომელიც მსოფლიო ნავთობის მარაგის 11%-ს შეადგენს. გარდა ამისა, რუსეთი არის გაზის ყველაზე მსხვილი ექსპორტიორი ქვეყანა მსოფლიოში, რომელიც მსოფლიოს ბუნებრივი აირის მარაგების 19%-ის მიწოდებელია. შესაბამისად, რუსეთი არის გლობალური ენერგეტიკული ბაზრის ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი მოთამაშე. ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსულ გაზსა და ნავთობზე დამოკიდებულება განსაკუთრებით მაღალია ევროპაში².

სასურსათო უსაფრთხოება

სურსათის გლობალურ ბაზარზე რუსეთისა და უკრაინის როლისა და ძირითადი საქონლის იმპორტზე საქართველოს მაღალი დამოკიდებულების გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია, გააანალიზოთ საქართველოს სასურსათო ბაზრის დამოკიდებულება რუსეთსა და უკრაინაზე. ამ გამოცემაში ჩვენ განვიხილავთ 3 ძირითად საკვებ პროდუქტს, რომელთა რუსეთიდან და უკრაინიდან იმპორტზე ყველაზე მეტადაა დამოკიდებულება საქართველო. 2018 წელს რუსეთიდან და უკრაინიდან ხორბლის იმპორტმა საქართველოს მთლიანი შიდა მარაგის 75.3% შეადგინა, ხოლო იმავე წელს მზესუმზირის ზეთის იმპორტმა შეადგინა საქართველოში მზესუმზირის ზეთის მთლიანი შიდა მარაგის 92.2%³.

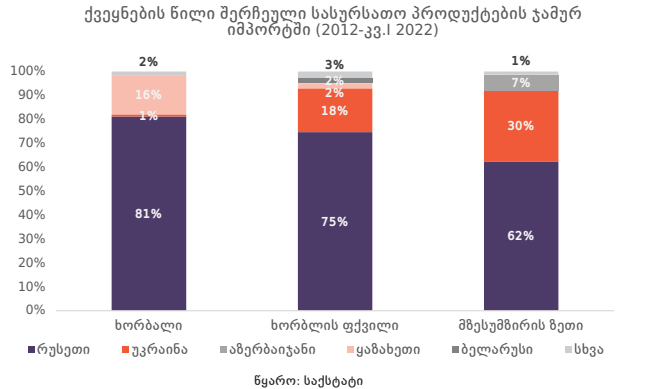
რუსეთიდან და უკრაინიდან ხორბლის იმპორტის დინამიკაზე დაკვირვებამ ცხადყო, რომ ხორბლის იმპორტი უკრაინიდან საქართველოში ხორბლის მთლიანი იმპორტის მხოლოდ მცირე ნაწილს იკავებდა (წლიურად საშუალოდ 0.6%), ხოლო რუსეთი (86.1%) საქართველოს მთავარი პარტნიორი იყო ხორბლის იმპორტში, რაც შესაძლოა აიხსნას უკრაინის ფასთან შედარებით (0.32 აშშ დოლარი/კგ) რუსეთიდან ხორბლის იმპორტის დაბალი ფასითა (საშუალო წლიური ფასით 0.24 აშშ დოლარი/კგ) და რუსეთიდან ტრანსპორტირების შედარებით დაბალი ხარჯით. 2012 წლიდან 2017 წლამდე რუსეთის წილი საქართველოს ხორბლის იმპორტში სტაბილურად იზრდებოდა, რასაც მოჰყვა ვარდნა 2018-2019 წლებში რუსეთში დაბალი მოსავლიანობისა და გაზრდილი ფასების გამო. შედეგად, საქართველოს ხორბლის იმპორტში ახალი მოთამაშე, ყაზახეთი, გამოიკვეთა⁴. მას შემდეგ რუსეთიდან ხორბლის იმპორტის ფასებმა მნიშვნელოვანი ზრდა აჩვენა და 2022 წლის პირველ კვარტალში მაქსიმუმს (0.33 აშშ დოლარი/კგ) მიაღწია, რაც შესაძლოა გამოწვეული იყოს 2021 წლის ივნისიდან რუსეთის მიერ ხორბალზე საქეპორტო ტარიფების დაწესებით⁵ და ომის ეკონომიკური შოკით. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის წილი კვლავ მაღალია და 2020 წელს მაქსიმუმს - 99.5%-ს მიაღწია.

მეორე მხრივ, 2012 წელს უკრაინა იყო ხორბლის ფქვილის უმსხვილესი იმპორტიორი ქვეყანა (საქართველოს ხორბლის ფქვილის მთლიანი იმპორტის 91.8%), თუმცა ის მალე ჩაანაცვლა რუსეთმა, რაც, ასევე, შეიძლება აიხსნას რუსეთიდან იმპორტის შედარებით დაბალი საშუალო ფასებით 2013-2015 და 2018-2021 წლებში. ამრიგად, ბოლო ათწლეულის განმავლობაში რუსეთის წილი ხორბლის ფქვილის მთლიან იმპორტში იზრდებოდა და 2022 წლის I კვარტალში ხორბლის ფქვილის მთლიანი იმპორტის 98.3%-ს მიაღწია. ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ 2021 წელს, 2020 წელთან შედარებით, რუსეთიდან ხორბლის იმპორტი მნიშვნელოვნად (18.6%-ით) შემცირდა, ხოლო, ხორბლის ფქვილის იმპორტი რადიკალურად გაიზარდა (343.6%-იანი წლიური ზრდა). შესაბამისად, რუსეთის მიერ ხორბლით ვაჭრობაზე დაწესებული ტარიფების საპასუხოდ, რუსული ხორბლის ფქვილის იმპორტმა მეტწილად ჩაანაცვლა რუსული ხორბლის იმპორტი.

უკრაინის წილი მზესუმზირის ზეთის მთლიან იმპორტშიც მცირდებოდა ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, ხოლო რუსეთის წილი იმპორტში სტაბილურად იზრდებოდა 2012 წლიდან 2020 წლამდე და 2020 წელს 89.2%-ს მიაღწია. ეს, ასევე, შეიძლება აიხსნას იმით, რომ რუსეთიდან იმპორტირებული ზეთი გამოირჩეოდა შედარებით დაბალი ფასით (საშუალოდ ბოლო ათწლეულის განმავლობაში მზესუმზირის ზეთის ფასი იყო 1.12 აშშ დოლარი/კგ) უკრაინასთან შედარებით (1.18). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 2022 წლის I კვარტალში, რუსეთიდან ექსპორტირებული მზესუმზირის მიუხედავად, რუსეთიდან იმპორტირებული მზესუმზირის ზეთის წილი მთლიანი იმპორტის 66.4%-მდე შემცირდა. ეს შეიძლება გამოწვეული იყოს ომის ეკონომიკური შოკითა და რუსეთის მიერ მზესუმზირის ზეთზე საქეპორტო ტარიფების დაწესებით⁶.

ბოლო ათწლეულის ჯამური იმპორტის ანალიზი ასევე გვიჩვენებს რუსეთზე მაღალ დამოკიდებულებასა და სასურსათო იმპორტის ბაზრის მაღალ კონცენტრაციას. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ხორბლის შემთხვევაში, რადგან ხორბლის იმპორტის 81% რუსეთიდან მოდის, რასაც მოსდევს ყაზახეთი 16%-ით. ხორბლის ფქვილის იმპორტის უმეტესი ნაწილი, ასევე, რუსეთზე მოდის (75%), რასაც მოსდევს უკრაინა (18%). მზესუმზირის ზეთის იმპორტის შემთხვევაში 62% რუსეთიდან მოდის, რასაც მოსდევს უკრაინა (30%) და აზერბაიჯანი (7%).

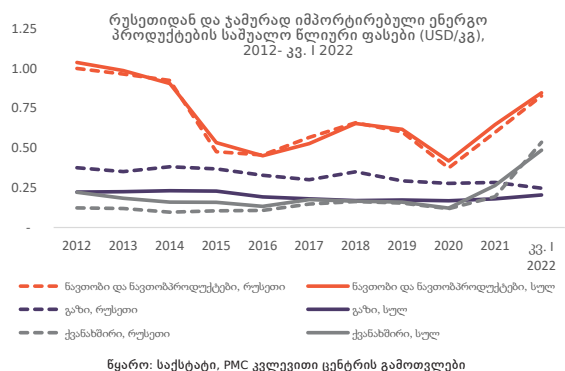
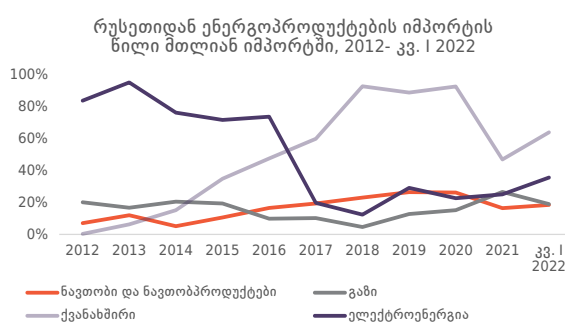

აღნიშნული პროდუქტების ბაზრებზე დივერსიფიკაციის ნაკლებობის გათვალისწინებით, საინტერესოა ამ პროდუქტების ზოგიერთი ძირითადი გლობალური ექსპორტიორის სხენებაც. FAOSTAT-ის მიხედვით, აშშ და კანადა მოსდევს რუსეთს, როგორც უმსხვილესი ხორბლის ექსპორტიორი ქვეყნები, თუმცა, ლოგისტიკური საკითხების გამო, სხვა მსხვილი ექსპორტიორები შეიძლება უფრო აქტუალური იყოს საქართველოსთვის, მათ შორის ყაზახეთი, რუმინეთი, ბულგარეთი, პოლონეთი და უნგრეთი. ხორბლის ფქვილის თვალსაზრისით, ერთ-ერთი მსხვილი ექსპორტიორი ქვეყანაა თურქეთი, რომელსაც მოჰყვება ყაზახეთი. ორივე მათგანი შესაძლოა საინტერესო იყოს საქართველოს ბაზრისთვის. ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ თურქეთი რუსეთისა და უკრაინის შემდეგ მზესუმზირის ზეთის უმსხვილეს ექსპორტიორ ქვეყნებს შორისაა. თუმცა, მიუხედავად თურქეთის, როგორც სავაჭრო პარტნიორის მიმდინარე უსაფრთხოებისა, ადგილობრივი ბაზრის პირობების სტაბილიზაციის მიზნით, მან 2022 წლის მარტში დააწესა დროებითი საქეპორტო შეზღუდვები საკვებ პროდუქტებზე, მათ შორის მარცვლეულსა და ზეთზე⁷.

ენერგეტიკული უსაფრთხოება

საქართველოს ენერგობაზარი მოკლებულია საკუთარ წყაროებს და დიდწილად დამოკიდებულია ენერგორესურსების იმპორტზე - 2020 წელს საქართველოს ენერგონარმოებაში მჭიდროდ მყოფი მთლიანი მშპ-ის 21.1% დაფარა⁶. იმის გათვალისწინებით, რომ რუსეთი - ენერჯის წამყვანი ექსპორტიორი გლობალურ ბაზარზე, მასშტაბურ ეკონომიკურ სანქციებს დაექვემდებარა⁷, მნიშვნელოვანია იმ შესაძლო რისკების დადგენა, რომელთა წინაშეც საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება შეიძლება აღმოჩნდეს.

2020 წელს საქართველოში იმპორტის გზით 6,162.8 ტერაჯოული (ტჯ) ელექტროენერჯია შემოვიდა, რაც ქვეყანაში წარმოებული ელექტროენერჯის (40,175.3 ტჯ) მხოლოდ 5.3%-ია. შესაბამისად, ამჟამად საქართველოს წარმოება მეტწილად აკმაყოფილებს მჭიდროდ მყოფი მთლიანი მშპ-ის ელექტროენერჯიზე. თუმცა, საქართველოში იმპორტირებულ ელექტროენერჯის მნიშვნელოვანი წილი მოდის რუსეთზე. 2020 წელს საქართველოს ენერგეტიკის იმპორტზე მთლიანი დანახარჯების 23% ელექტროენერჯის რუსეთიდან შემოტანაზე დაიხარჯა, 2022 წლის I კვარტალში კი ეს რიცხვი 36%-მდე გაიზარდა. თუმცა, ბოლო ათწლეულში საქართველოს რუსულ ელექტროენერჯიზე დამოკიდებულება მნიშვნელოვნად შემცირდა - რუსეთის წილი მთლიან იმპორტში 2013 წელს 95%-მდე აღიარდა.

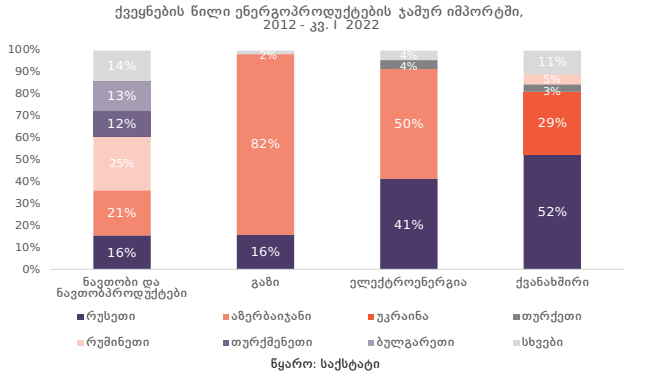

საქართველოში ელექტროენერჯის წარმოება დაკავშირებულია გაზის იმპორტთან. 2020 წელს საქართველოში ელექტროენერჯის 24.3% გენერირდა თერმოელექტროსადგურებში (დანარჩენი 72.7% ჰიდროელექტროსადგურებში), რომელიც ელექტროენერჯის წარმოებისთვის იმპორტირებულ გაზს იყენებენ. მთლიანობაში, 2020 წელს ბუნებრივი გაზი შიდა ენერგომომარაგების თითქმის ნახევარს (47.1%) შეადგენდა. ელექტროენერჯისგან განსხვავებით, საქართველო თითქმის მთლიანად არის დამოკიდებული გაზის იმპორტზე - 2020 წელს საქართველომ თავისი ბუნებრივი აირის 99.7%-ის (97,050.4 ტჯ) იმპორტი განახორციელა. 2022 წლის I კვარტალში გაზის იმპორტზე დახარჯული 184 მილიონი დოლარის 19% გაზის რუსეთიდან იმპორტს მოხმარდა. საქართველოში იმპორტირებული გაზის საშუალო ფასი (0.20 აშშ დოლარი/კვ 2022 წლის I კვარტალში) ზგადად დაბალია რუსეთიდან შემოტანილი გაზის საშუალო ფასთან (0.25 აშშ დოლარი/კვ 2022 წ. I კვრტ.-ში) შედარებით. ეს აიხსნება დაბალი ფასებით (0.20 აშშ დოლარი/კვ 2022 წ. I კვრტ.-ში) აზერბაიჯანიდან იმპორტირებულ გაზზე, საიდანაც 2022 წლის პირველ კვარტალში იმპორტირებული გაზის დანარჩენი 81% შემოვიდა.

საქართველო თითქმის მთლიანად არის დამოკიდებული ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების იმპორტზეც (97.8%), თუმცა ნავთობს შედარებით პატარა წილი უკავია მთლიან შიდა ენერგომომარაგებაში - 26.6% (2020 წ.). მიუხედავად ამისა, საქართველოში ენერჯის იმპორტზე მთლიანი დანახარჯების მნიშვნელოვანი წილი ნავთობზე მოდის. 2022 წლის I კვარტალში ნავთობის იმპორტზე 244.5 მილიონი აშშ დოლარი დაიხარჯა, რაც 33%-ით მეტია ამ პერიოდში გაზის იმპორტზე განხორციელებულ ნავთობის იმპორტზე დიდ ხარჯებს მაღალი ფასები იწვევს - 2022 წლის I კვარტალში საქართველოში შემოტანილი ნავთობის საშუალო ფასი იყო 0.85 აშშ დოლარი/კვ, რაც გაზის ფასზე 4-ჯერ მეტია. რუსეთის წილი საქართველოში ნავთობის იმპორტის მთლიან ხარჯებში 18%-ია, რუსული ნავთობის იმპორტის ფასი (0.83 აშშ დოლარი/კვ) კი ახლოს იყო საქართველოში შემოტანილი ნავთობის საშუალო ფასთან (0.85 აშშ დოლარი/კვ).

საქართველოში გამოყენებული ქვანახშირის დიდი ნაწილიც იმპორტირებულია (82.3%), თუმცა ქვანახშირს მცირე წილი აქვს საქართველოს მთლიან შიდა ენერგეტიკურ მოთხოვნილებაში - მხოლოდ 4.7% (2020 წ.). დაბალია ქვანახშირის ფასი და ნახშირის იმპორტზე დანახარჯებიც, მაგრამ რუსეთი არის ქვანახშირის მთავარი იმპორტიორი საქართველოში - ქვანახშირის იმპორტზე მთლიანი დანახარჯების 64% რუსეთზე მოდის.

2012 წლიდან 2022 წლის I კვარტლის ჩათვლით საქართველოს მიერ ენერგეტიკული პროდუქტების იმპორტზე ჯამურ დანახარჯებზე დაკვირვებით საქართველოს ენერგეტიკული ბაზარი საკმაოდ კონცენტრირებულია. საქართველოსთვის ძირითადი ენერგეტიკული პროდუქტების მთავარი ექსპორტიორია აზერბაიჯანი და მხოლოდ ამის შემდეგ რუსეთი. გაზის იმპორტი ყველაზე ნაკლებად არის დივერსიფიცირებული სხვა ენერგო პროდუქტებთან შედარებით, გაზის 82% იმპორტირებულია აზერბაიჯანიდან და 16% რუსეთიდან. ელექტროენერჯის ორი მთავარი ექსპორტიორიც რუსეთი (50%) და აზერბაიჯანი (41%) არიან. ამ პერიოდში ჯამურად იმპორტირებული ქვანახშირის ნახევარი შემოვიდა რუსეთიდან (52%) და ასევე, მნიშვნელოვანი წილი უკრაინიდან (29%). ნავთობის იმპორტი საქართველოში ყველაზე დივერსიფიცირებულია სხვა ენერგეტიკულ პროდუქტებთან შედარებით. საქართველოსთვის მთავარი ექსპორტიორები ამ შემთხვევაში რუმინეთი (25%) და აზერბაიჯანი (21%) არიან, რუსეთიდან კი ნავთობის 16% შემოდის.

რუსეთიდან ენერგორესურსების იმპორტზე დამოკიდებულება ამჟამად ერთ-ერთი კრიტიკული საკითხია გლობალურ პოლიტიკაში. ევროკავშირმა ახლახან 300 მილიარდი ევროს ღირებულების გეგმა (RepowerEU¹⁰) მიიღო რუსეთის წინააღმდეგ სანქციებზე დამოკიდებულების შესამცირებლად. გეგმის ერთ-ერთი მიზანია განახლებადი ენერჯის წილის გაზრდა ევროკავშირის ენერგეტიკულ მოთხოვნილებაში, რაც რელიევირებას მოუტანს საქართველოსთვისაც, ქვეყნის ჰიდროენერგეტიკული რესურსების პოტენციალის გათვალისწინებით. რაც შეეხება არარუსული წინააღმდეგობის იმპორტის შემდგომ დივერსიფიკაციას, ევროკავშირი გეგმავს, გაზარდოს იმპორტი გაზის სხვა მსხვილი ექსპორტიორი ქვეყნებიდან - აშშ, კანადა და ნორვეგია, ნავთობის იმპორტის კუთხით გააგრძელოს თანამშრომლობა გალფის ყურის ქვეყნებთან და ქვანახშირზე მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად კი განიხილავს თანამშრომლობას აშშ-ს, კოლუმბიას, სამხრეთ აფრიკასა და ავსტრალიასთან. ევროკავშირის მსგავსად, საქართველოსთვისაც მნიშვნელოვანია მიიღოს შესაბამისი გადაწყვეტილებები ქვეყნის ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად და ენერჯის გზით, ენერგეტიკული დამოკიდებულების გასაზრდელად.

1 Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)
 2 https://www.iea.org/topics/russia-s-war-on-ukraine; https://www.oecd.org/economic-outlook/
 3 https://ourworldindata.org/ukraine-russia-food
 4 https://for.gov/view/53945/saqr/VeloSi-rusul-xorbals-TandaTan-yazaxuri-Caanacvlebs.html
 5 https://bm.ge/karicel/rusel-marvileis-egsportze-kvotrebis-meganisms-aamqmedebs/101831

6 https://businessformula.ge/News/5613
 7 https://www.fas.usda.gov/data/turkey-turkey-imposes-temporary-ban-certain-agricultural-exports
 8 იხ. მენი პოლიტიკა: Assessment of the Effectiveness of Sanctions Against Russia
 9 საქმის საქართველოს ენერგეტიკული ბაზანი 2020. სტრატეგიული პოლიტიკა 2021
 10 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/p12_3131

ძირითადი ეკონომიკური ინდიკატორები	2017	2018	2019	2020	2021
ნომინალური მშპ (მლნ აშშ დოლარი)	16 248.5	17 596.6	17 470.7	15 888.1	15 888.1*
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე (აშშ დოლარი)	4 358.5	4 722.0	4 696.2	4 274.6	5 015.3*
მშპ-ს რეალური ზრდა (%)	4.8%	4.8%	5.0%	-6.2%	10.4%
ინფლაცია	6.0%	2.6%	4.9%	5.2%	9.6%
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (მლნ აშშ დოლარი)	1 978.3	1 306.3	1 310.8	616.9	1 152.8*
უმუშევრობის დონე (%)	21.6%	19.2%	17.6%	18.5%	20.6%
სახელმწიფო საგარეო ვალი (მლნ აშშ დოლარი)	5 177	5 434	5 741	7 535	7 535
სიღარიბის დონე (ფარდობით)	22.3%	20.5%	20.1%	20.1%	-

*წინასწარი

ვებგვერდზე წარმოდგენილი პუბლიკაციები მომზადებულია PMC კვლევითი ცენტრის მიერ მხოლოდ საინფორმაციო და/ან მარკეტინგული მიზნებისთვის. პუბლიკაციებში ასახული ინფორმაცია წარმოადგენს მხოლოდ რჩევას და, შესაბამისად, მკითხველი თავად არის პასუხისმგებელი შინაარსის ნებისმიერ ინტერპრეტაციაზე. PMC კვლევითი ცენტრი არ იღებს პასუხისმგებლობას მკითხველის მიერ მასალების გამოყენების შედეგად წარმოშობილ პრეტენზიებზე. პუბლიკაცია წარმოდგენილია ისე, „როგორც არის“, ყოველგვარი გამონახტული ან ნაგულისხმევი რეპრეზენტაციისა და გარანტიის გარეშე.

ზემოთ მოყვანილი აბზაცის ზოგად გზავნილთან წინააღმდეგობის გარეშე, PMC კვლევითი ცენტრი არ იძლევა გარანტიას, რომ:

- o პუბლიკაცია მუდმივად ხელმისაწვდომი იქნება;
- o რომ პუბლიკაციაში მოცემული ინფორმაცია არის სრული, ჭეშმარიტი, ზუსტი ან არ არის შეცდომაში შემყვანი.

PMC კვლევითი ცენტრი იტოვებს უფლებას, დროდადრო შეცვალოს პუბლიკაციების შინაარსი ისე, როგორც ამას მიზანშეწონილად ჩათვლის.

PMC კვლევითი ცენტრი თავიდან იხსნის სხვა მხარეების უფლებების დარღვევას ან PMC კვლევითი ცენტრის პუბლიკაციების გამოყენების შედეგად გამოწვეულ ნებისმიერ ზიანზე ყოველგვარ პასუხისმგებლობას. PMC კვლევით ცენტრს არ აქვს მკითხველის წინაშე პასუხისმგებლობის ვალდებულება (კონტრაქტის კანონით, დელიქტური კანონით თუ სხვაგვარად) პუბლიკაციის შინაარსთან, გამოყენებას ან პუბლიკაციასთან კავშირის ნებისმიერ სხვა ფორმასთან დაკავშირებით.

მკითხველი აღიარებს, რომ როგორც შემზღვეული პასუხისმგებლობის სუბიექტი, PMC კვლევითი ცენტრი დაინტერესებულია, შეზღუდოს თავისი ოფიცრებისა და თანამშრომლების პირადი პასუხისმგებლობა. მკითხველი თანხმდება, რომ მისთვის პუბლიკაციით გამოწვეული ნებისმიერ დანაკარგის შესახებ პრეტენზიებს არ წამოყენებს პირადად PMC კვლევითი ცენტრის ოფიცრებს ან თანამშრომლებს.

მკითხველი თანხმდება, რომ გარანტიებისა და ვალდებულებების შეზღუდვები, რომლებიც მითითებულია ამ სამართლებრივ შეტყობინებაში, იცავს PMC კვლევითი ცენტრის მკვლევრებს, ოფიცრებს, თანამშრომლებს, აგენტებს, შვილობილ კომპანიებს, მემკვიდრეებს, უფლებამოსილ პირებს და ქვეკონტრაქტორებს, ისევე როგორც თავად PMC კვლევით ცენტრს.

თუ ამ სამართლებრივი შეტყობინების რომელიმე დებულება მოქმედი კანონმდებლობით არის ან აღმოჩნდება არააღსრულებადი, ეს არ იმოქმედებს პუბლიკაციის სხვა დებულებების აღსრულებადობაზე.

გიორგი ხიშტოვანი
კვლევითი დირექტორი
g.khishtovani@pmcginternational.com

ნიკა კაპანაძე
მკვლევარი
m.kapanadze@pmcginternational.com

ანასტასია ჩხენკელი
კვლევითი ასისტენტი
a.chkhenkeli@pmcginternational.com

ნანა ქაჯაია
კვლევითი ასისტენტი
n.kajaia@pmcginternational.com